

«АҚЫНДАРДЫҢ ДҮРІ-МАЙЛЫҚОЖА»

Азада Абдуғафурова Махаммадкәрім қызы

Ташкент облысы Шыршық мемлекеттік педагогика институты

Қазақ тілі және әдебиет бағытының I курс студенті

Ғылыми жетекші: Жандос Абдазимович Байзаков

Аннотация: Майлықожа ақынның халыққа, жастарға өнегелі насихаттаушы нақыл сөздері мен өлеңдері. Өз заманының ақыл - парасатты, терең ой иесі келешек ұрпаққа қалдырған дүр, гауһарлары.

Кілітті сөздері: Діндар адам, айтыскер, поэтикакалық өлеңдер иесі, тұла бойында тек жақсылық өрбіген ақын.

Annotation: Proverbs and poems of the poet Maylykozha, propagandizing to the people and youth.

Keywords: A religious person, an aitysker, a poet, a poet with only goodness in his body.

- Жақсыға айтқан сөзің ем болады,
- Ақылы надандардың кем болады.
- Жамандарға насихатайтқан сөзің,
- Жаңғырыққан шорменен тең болады.

Майлықожа Сұлтанқожаұлы 1835 жылы Сырдария өзенінің бойында Оңтүстік Қазақстан облысына қарасты Қожатоғай деген жерде туылған. Әкеден ерте айрылады.

Майлы 14 жасқа толғанда шешесі өліп, жеті жасар Есехан деген інісі екеуі жетім қалады, туғаннан пысық Майлы жетімдікке бой алдырмай, басына түскен аурытпалықтарға қарсы тұрып, күнкөріс қамын жасайды. Бірақ қамқорсыз қоғамдағы жетімдердің аянышты тағдыры оған да ортақ болады. Сондықтан болса керек, ақын өзінің жетілу жолын еске алғанда;

Әкеден жастай қалған жетім едім,
Көп көріп таршылықта жетіп едім,
Жетім боп, он төртінде қалғанымда,
Амалым жоқ қылатын, өкінемін
Есехан мен әркімге қызмет етіп,
Боп кетті-ау қара құлдай кескіндерім.

Кесірі көп кер заманның ауыр азабын болашақ ақын өз басынан кеше, оған қарсы алыса-арпалыса өскені, ақиқатқа жай. Ақының өз сөздеріне қарағанда, ол 20 жас шамасында сөзге араласып, өлең өнеріне беріле бастаған Бақара, Самарқанд, Ташкент сияқты қалаларда болып көрші елдер өмірімен, шығыс мәдениетімен танысқан. Осындай оқуы мен тынымсыз ізденуіне байланысты ол тез жетіліп кеткен.

Ол өзіне дейінгі Қожа Ахмет Яссауи мен Сүлеймен Бақырғаниды, Асанқайғы мен Бұқар жырауды да білген. Майлы кезінде Дулат, Шортанбай, Мәделқожа Молда Мұсалармен пікірлес болған. Қазақ еліне белгілі Сүйінбай, Құланшақ, Айман, Гүлханым, Жаныс тағы басқа ақындармен жүздесіп, олардың кейбіреулерімен айтысқан. Қазақ тұрмысын біліп қана қоймай, өзбек, қырғыз елдерінің жаныспен айтысы куә.

Майлықожа ақынның көптеген жыр, өлең, айтыстары тек қана батырларға жігер беріп, жүрегінің түп-түбінен сыр шертеді. 1860 жылдары Сырдан Әулиеатаға келіп Сыпатай батыр аясында таласады. Бұл жыр бірінші рет 1929 жылы "Жаңа әдебиет" журналында басылады. Ақын Сыпатай асының бастаушысы болып жүрген Есім деген байдың құрметіне разы болмай, оны санайды. Өлеңнің жалпы көлемі—68 жол. Онда басқа рудан келген қонақтардың елеусіз, құрметтен тыс қалғаны сөз болады.

Жиынға біз келгелі он күн болды, Он табақ ботқа болды есебіміз

—Сыпатай шешен Майлыға қайырған жауабында

Сырдан өттік бастап деп

Хан Сыпатай асқан деп

Сырдан арғы үш болыс

Қасымбек, Иса, Тастанбек.

Майлықожаның кейбір толғаулары ерте көрген. 1883 жылы Ташкент қаласында басылған "Қырғыз хрестоматиясы" атты жинақта Майлықожаның бірнеше ұзақ толғаулары басылады. Олар—"Райымқұлға", "Қасқыр", "Ноғай мырзаға", "Үш жігіт" деп аталады. Ақынның бұл өлеңдерінің жалпы мазмұны адамгершіл ұғымдағы сөздер.

Майлықожа Сұлтанқожа шешендігіне кейбір өлеңдері бай-болыстарды әжуә ету, мысқылдау сарыны айқын. Мықтылардың елді зарлатып, зүлікше сорып, түлкіше алдап, зұлымдық істеп жүршені әшекерленеді. Болыс болу үшін таласып әуре-сарсаңға түсіп, өз бауырын да сол жолда қағазға сиямен төгеді.

Майлы кейбір өлеңдерінде әйел теңсіздігі, мен қалыңмал салтына ашық наразылық білдіреді. Жастардың өз теңдеріне қосылулары керек, бірін-бірі көріп, сүйіп құда түсуі орынды, кез келгенді ала салуға немесе шал-шақпытқа ұзатуға болмайды.

Жақсы қатын жігіттің жан жолдасы
Үйір болып ақіретте қосылады,
Аумаса бір-бірінен ықыласы,-
дейді.

Ақынның көпке тараған мәшһүр нақыл сөздері едәуір көп.
Мықты мен нашар егесе,
Нашарды мықты ұрыпты.
Ала алмастан өшін-ау
Діңкесі мұның құрыпты.

Майлы өлеңдері өзінің құрылысы жағынан да тартымды. Ол кейде жазба әдебиет үлгісінде өлең жолдарын бір дыбыстан бастап, сөз термелейді.

Ақ түйғын келіп ілігер,
Алып жайып торласа,
Арғымақ ат жығылар,
Алдын қазып оралса...

Қорыта айтқанда, Майлықожа Сұлтанқожа ақынның өлеңдерінде оның өзіндік поэтикалық тілі—эпитет, теңеулерден де өте көп пайдаланған. Жоғарыда келтірілген өлеңдердің өзінен-ақ ақын әдебиет тарихынан орын аларлық өз заманының көрнекті ақыны болғанын тану қиын емес.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Х. Сүйіншіәлиев. "Қазақ әдебиетінің тарихы" Алматы. "Санат" 2006.
2. Батыс Қазақстан облысы энциклопедиясы—Алматы. "Арыс". 2002.
3. Қазақстан ұлттық энциклопедиясы. Алматы. 6 том.